

PANUN pakinoita

Kiven päivänä. Eräs »ankara puutarhuri»

100 vuotta sitten

Tänä Aleksis Kiven päivänä pysähtykäämme hetkeksi tarkastelemaan suomen kielen ja kirjallisuuden asemaa yleensä 100 vuotta sitten eli suuren Aleksimme elinvuosina. Tämä käy tällä kertaa parhaiten pänsä tutustumalla alkuvuodesta ilmestyneeseen väitöskirjaan »August Ahlqvist suomen kielen ja kirjallisuuden vartijana», jolla tunnettu lehtimies, maisteri Ilmari Kohtamäki väitteli filosofian tohtoriksi. Teos ilmestyi sittemmin »Ankara puutarhuri»-nimisenä vanhan kunniaakkaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella.

Moni Kiven kirjojen ja näytelmien ystävästä, joihin kai nykyisin jo lukeutuvat kaikki suomenkieliset kirjallisuuden harrastajat, höristää ehkä korviaan: Ahlqvist — sekä professori, joka haukkui ylioppilas Stenvallin perusteellisesti ja teki hänen elämäntyönsä mahdollisimman hankalaksi. Hänkö kieleemme vartija?

Niinpä niin, hän juuri professori Ahlqvist eli runoilija Oksanen, joka kolmantena miehenä M. A. Castrénin ja Eljas Lönnrotin jälkeen istahti suomen kielen ja kirjallisuuden professorin ylimmälle oppituolille. Nykyäika tuntee tämän professorin lähinnä runoilija Oksasena, mutta muistaa kyllä hänen arvostelijatoiminnastaan »tapaus Kiven». Kiven elämää esittelevässä elokuvassa, joka sotien jälkeen oli ohjelmistossa, tämä herra esiintyy tuimana, tuikeana, itsetietoisena ylhäisyytenä, jonka pelkkä näkeminen sai köyhän ja onnetoman runoilijan melkein shokkitilaan. Ja sellainen arvonsa tunteva herra tämä Ahlqvist kyllä olikin. Mainitun oppituolin haltijana ja kirjallisuuden ja kielen kriitikkona hän kuitenkin noudatti johdonmukaista linjaa ja uskoi olevansa rehellinen ja puolueeton, joskaan ei voi välttää epäilyltä, että runoilija Oksanen vaikka Ahlqvistinakin arvostellessaan ei oikein voinut sulattaa muita kirjallisia suuruuksia.

Ymmärtääksemme hiukan, miksi Ahlqvist oli ankara, miksi hän mörisi, meidän on muistettava, että suomen kielen viljely sata vuotta sitten vaativaa mittapuuta käyttäen oli vasta alkuasteella. 1850-luvun oli ensiksikin voimassa surullisenkuuluista kieliasetus, joka kielsi muun paitsi uskonnollisen ja taloudellisen suomenkielisen kirjallisuuden julkaisemisen. Virallisesti asetus kumottiin 1860. Fennomanit, »suomikiih-

koilijat», olivat uutteria miehiä ja tähtäsivät kauas, mutta aavistuksen heidän tehtävästään saamme, kun luemme, että Paavo Tikkanen, eräs ahkerimmista ja aktiivisimmista, vielä 1855 kirjoittaa: »Jumala yksin sen varmaan tietää». (Oliko nim. suomen kielellä tulevaisuutta). Ahlqvist ei ollut varsinaisesti pessimisti, tulevaisuuteen nähden nimittäin, mutta hänellä oli kertakaikkiaan sellainen käsitys, että kieleemme ei vielä silloin ollut kypsä käytettäväksi kaunokirjallisuudessa. (Lukuunottamatta tietysti runoilija Ahlqvist-Oksasta.) Ja kun professori keran oli saanut päähänsä, että ensin oli luotava kielen kehitykselle teoreettinen pohja, kielioppi, hän ei antanut minkään horjuttaa vakaumustaan. Moneen kertaan hän kirjoitti »miten kielen pitää ensin valmistua kirjailijoiden ja runoniekkojen kamariloissa», koska nimittäin sen tila oli »kurja». Tässä mielessä hän työskenteli sellaisella perusteellisuudella, että hyvin ansaitsee »ankaran puutarhurin» lisänimen.

Hän uskoi kuitenkin: »Se päivän-salo, josta runoilijamme jo niin kauan ovat laulaneet uuden päivän syntyvän suomen kielelle, ja joka pimeässä tuhrustaessamme, on sydämässämmekin ylläpitänyt toivon valoa, — jokohan siitä nyt viimeinkin rupeaa päivä valkenemaan?» Sekä novelliemme (tarkoittaa siis proosataidettamme), historiaimme että sanomalehtiemme kieltä professori moittii kuivaksi ajan-kohtana, jolloin jo Kiven väkevällä hengellä luodut teokset toinen toisensa jälkeen näkivät päivänvalon. On suorastaan traagillista ajatella, että juuri tältä mieheltä, joka omalla alallaan kaikesta huolimatta suoritti tunnustusta ansaitsevan päivätyön ja oli lisäksi lahjakas runoilija, jäi tajuamatta uuden päivän valkeneminen, että juuri hän ja ajan »suurista suomalaisista» ainoastaan hän hylkäsi rakennuskelpoisimman kiven kieleemme ja kirjallisuutemme rakennuksessa, Aleksis Kiven.

Tänä Kiven päivänä muistaaksemme siis nimenomaan tämä: Äidinkieleemme ja kaunokirjallisuutemme asema huomioonottaen, oli Nurmijärven nuorukainen suorastaan käsittämättömän ennenaikainen ilmiö omana aikanaan. Hänen suuruutensa vain korostuu, kun tiedetään, minkälaisen ennakkoluulojen muurin läpi hänen oli murtauduttava.